

ІЗ ДНІВ ЖУРБИ.

Поезії

ІВАНА ФРАНКА.

106082

ЛЬВІВ.

Накладом автора.

З друкарні В. Шийковського.

1900.

Зміст.

Із днів журби:

	стор.
День і ніч сердитий вітер	3
В парку є одна стежина	4
У парку	5
Коли часом в важкій задумі	6
Де я не йду, що не почну	7
Не можу забути!	8
Вже три роки я збираюсь	9
Безсиле — ах яка страшная мука	11
Не довго жив я ще	12
І знов рефлексії!	13
Я поборов себе	16
Во всіх солодких, любих слів	17

Спомини:

Я згадую минуле життя	23
Заким умре ще в серці творча сила	24
О, бо і я зазнав раз	25
Пятнайцять літ минуло	26
Маленький хутір	27
В село ходив	28
Ось панський двір	32
Найгірше я людей боявся тоді	34

	стор.
Привіт тобі, мій друже вірний гаю . . .	35
Розмова в лісі	36
Я побачив її	41
Я не скінчу тебе, моя убога пісне . . .	43

*гран
ен
релін
айз*
В плен-ері: на відвернутий повітря

Мамо природо!	47
По коверці пурпуровім	52
Ходить вітер по житті	54
Суне, суне чорна хмара	56
У долині село лежить	57
Ой ідуть, ідуть тумани	58
Над великою рікою	59
Дрімають села	61
Ніч. Довкола тихо, мертво	63
Школа поета (за Ібзеном)	67

Іван Вишенський, поема 73

На съвятоюрській горі 111

❧ ІЗ ДНІВ ЖУРБИ. ❧

I.

День і ніч сердитий вітер
бєсь о дому мого рїг,
наче пєс голодний вєс
і валить прохожих з нїг.

День і ніч дощі холодні
бють о вікна, цяпотять,
риниви грають, шибн плачуть,
утишити ся не хотять.

Оловяні сірі хмари
небозвід вєсь залягли
і лежать і ремигають
наче ситні воли.

Дармо вітер бє їх, гонить:
»Гей ти сивий! подовий!«
»Нам тут добре, відпочнем!
Хоч ти сердь ся, хоч і вий!«

Дармо втомленєє серце
бєть ся, мов у клітці рись:
»Нам тут добре, відпочнем!
А ти плач собі й журись«.

II.

В парку є одна стежина,
де колись ходила ти. —
бачить ся, в піску сріблястім
міг би ще твій слід знайти.

Край стежини проста лавка, —
тут сиділа ти нераз,
тут прощались ми в останнє...
Тут мені твій промінь згас.

І коли на серці туга
наче камінь затижить,
заклинають в душі питання:
»По що жить? Для кого жить?»

Я спішу на сю стежину
і розшукую твій слід
і відсвіжую твій образ,
що в душі моїй поблід.

І гляджу на лавку з жахом,
чи не мигне тінь твоя?
І сідаю й тихо плачу.
Се Кальварія моя.

*Кальварія - це місце, де ми зустрічаємося з Богом
і відчуваємо його присутність. Це місце, де ми
можемо знайти спокій і мир.*

III.

У ПАРКУ.

Міч. Немов коніці пітьми
бобваніють дерева
Де-де наче золота шипилька
лямпа пітьму пробива.
Гей далеко в павільоні
банда гучно виграва.

Сам. Лиш думка шенче стиха:
»Ну, скажи, не дурень ти?
Замість жить з людьми по людськи,
богатіти і цвести
тягинеш тачку до якоїсь
фантастичної мети».

Шелест кроків Чуті гомін:
»Де вони нас завели?
Ми-ж їм вірили! Ми з ними
і гордилися і цвили!
Нам відроджене вже спилось!
Ми великим були!

»А тепер арешти, сором!
Самовбійства наче град!
Заварили самовбійці,
а живи нехай їдять».
Стихли. Метеор ось мигнув...
Перестала банда грати.

IV.

Якщо часом в важкій задумі
моя поникне голова,
легенький стук в вікно чи в двер
потопи мрії перерива.

Озвучу ся, вигляну даремно,
не чуті нікого, не видать,
лиш щось у серці стрепенеть ся,
когось то хочеть ся згадать.

Чи щирій друг в далекім краю
тепер у лютім бою згиб?
Чи плаче рідний брат, припавши
лицем до прагдівських скиб?

Чи може ти, моя голубко,
моє кохане чарівне,
далеко десь з німим докором
в тій хвилі згадуєш мене?

Чи може гнучи в собі горе
ти тихо плачеш у тиші,
а се твої пекучі слюзи
мені стукочуть до душі?

V.

Де я не йду, що не почну,
все тінь твоя зо мною,
і кожний сьміх, момент утіх
тьмить хмарою сумною.

»Чого — питаю я не раз —
житє моє лоточиш?
Ти не моя, а я не твій,
чого від мене хочеш?

»Чи завинив тобі я що?
Чи тужиш так за мною,
що тінь твоя вкрива мене
все хмарою сумною?»

Та тінь мовчить, звичайно — тінь,
ні мовп, ні розмови;
а може се моєї тінь
покійної любови.

VI.

Не можу забути!
Не гоїть ся рана!
Мов жалібні нуги
із струн теорбана
чи голосно грають,
чи ледво їх чути,
все жалем проймають —
не можу забути!

Не гоїть ся рана,
хоч мною слезами,
хоч час на ню капле
цїлющі бальзами,
хоч сонечко гріє
і зірка рум'яна
цїлує, яріє —
не гоїть ся рана!

Хоч як ти далеко,
я все тебе бачу;
хоч стратив давно вже,
що день тебе трачу;
хоч люта розпука
минула ся п'яна,
і клином розлука,
гадюка погана
лежить поміж нами,
дівчино кохана, —
кохання без тьми
не гоїть ся рана.

VII.

Вже три роки я збираюсь,
щоб побачити тебе,
та коли лиш соб наверну,
щось усе зверта цабе

Я бою ся твого ока,
твоїх уст, твого лїп'я,
як страшного суду свого,
як фатального кінця

Як би знав я, що побачу
вроду пишну твою
в незів'ялім, повнім блиску. —
я побіг би як стою.

Як би знав я, що побачу
усяміх на твоїх устах,
гордощі тривкого щастя, —
я-б злетів туди як птах

Як би знав я, що почую,
притулившись край вікна,
твій веселий спів, розмову, —
я-б спішив туди що дня.

Твоїм щастєм наче сонцем
я би серце грів слабе,
завидів би твоїй долі
і — забув би так тебе

Та боюсь, моя небого,
що не так тебе знайду,
що вписали ся турботи
й сум у тебе на виду.

Що приглух твій срібний голос,
що надломаний твій хід,
на лиці твоїм побачу
частих сліз горячих слід.

Бачити, як ти сумуєш,
як ти плачеш у кутку —
Боже, ні, і в пеклі муку
не зсплай мені таку!

Чути жаль твій і докори,
чути серцем, бо уста —
знаю — й слова не промовлять, —
о, при думці тій густа

пасмуга якась кровава
застилає сьвіт мені..
От тому боюсь відвідать
я тебе в далечині.

VIII.

Безсиле — ах! яка страшная мука!
Чути ще в серці полум'ям горять
і думи рвуться як орел ширять,
та воли мов розбиті, мов безрука.

Немов стріла з розломаного лука
не полетить, так нині не летять
слова і блиски й фарби, не хотять
служить уяві. — Ох, важка розлука!

Неначе з гір, де повно сьвітла, барви
і запаху і співу пташенят
і стрекоту сверщків, потоків шуму,

зійшов я в низ, де гниль, погані лярви,
де душно, мрачно, пута знай звенять
і чахне дух серед зневіри й глуму.

IX.

Не довго жив я ще, лиш сорок літ,
і сил не тратив на пусту мамону.
Невжеж уже минув я свій зеніт
і розпочав снадистий шлях до склону?

О бідна расо, що такий твій плід
слабий! Хвалить ся ним нема резону.
Тай швидкож той твій метеор поблід,
не мавши навіть доброго розгону!

Аж соромно, та що його робить!
І кінь, мовляв, не тягне по над силу.
Хай велити могли співать, творить,

могли боротись, тіншить ся, любити
в вісімдесяти році, — нам в могилу
вже в сороковім треба карк хилити.

X.

Знов рефлексії! Та цур же їм!
Се панський спорт. Хай нервні білоручки
та пустошляси риють ся в своїм

нутрі і всяку думку гірш онучки
розскубують і всякий рух чути
жвуть, мірять, важать! Не для нас сі штучки!

Ми, бра, плебеї, учтою жити
не мали ще коли переситити ся,
гашиш та опії, сімя забути

противне нам. Нам хочесь жити, бити ся
з противником, нам люба праця, рух,
ми хочем справді плакати, веселити ся,

любить, ненавидіть. У нас ще дух
не розколовсь на двоє під корою,
традиції не вяже нас ланцюх.

Ми можемо втомити ся боротьбою,
зломити ся, впасти, та не наша річ
розмикати ся в борні з самим собою.

Ось глянь лишень! Чудова, ясна ніч!
На небі зорі ярко так палають —
се безконечність нам морга до віч!

Тиша кругом. В селі там пси десь лають,
деркач у травах дре, довкола хат
в повітрі чорні ліпки гуляють.

Хрущі гудуть, до сьвітлик шиб летять...
А там мов вежі, бапти фантастичні
недвижно темні дерева стоять.

Ти сам один в природі тій величній,
мов принц в залятім місті у казках.
І в душу лесь спокій, якісь празничні,

врочистий' чутя... І ти мов птах
стаєш ся лехкий, мов ось-ось летіти!
Безмірну силу чуєш у руках

і весь ростеш у безмір... Люде! Діти!
До мене! Я люблю вас, всіх люблю!
І все зроблю, що будете хотіти!

Чи крові треба — кров за вас проллю!
Чи діл — я сильний, віковічні скали
розторощу, на землю повалою ..

Дмухнув вітрець - і мрії ті пропали.
Та в серці прилив ще чутя тремтить —
і вже думки до хат тих поскакали,

де чорна праця й чорне горе спить.
Вузка, здаєть ся, непривітна нива,
а кілька можна й треба тут робить!

Суспільна праця довга, утяжлива,
за те-ж плідна, та головню — вона
одна лиш може заповнить без дива

житє людини, бо вона одна
всіх сил, всіх дум, чутя, стремлінь людини
жадає, їх вичерпує до дна.

Вона одна бере нам все що диним
і все дає, бо вяже нас тіснійш
з людьми, як діти спільної родини.

Що по за сею працею, то гріш
змарнований, то манівці блудні,
що запровадять швидше чи пізніш

чи в самолюбства омуті брудній,
чи в нігілізм, чи то в містичну мглу,
що дійсними вважає лиш власні мрії,

а мрією — природу й життя цілу.

XI.

Я поборов себе, з корінєм вирвав з серця
усі ілюзії, всі грішні почуття,
надії, що колись вільнійше ще дихнеть ся,
що доля ще й мені всміхнеть ся,
що блиснуть і мені ще радощі життя.

Я зрік ся їх на все. У тачку життєву
запряжений, як наймит той похилий,
я мушу так її тягти, покіль живу,
і добре чую се, ярма не розірву
і донесу його до темної могили.

Мені не жаль життя, бо щож воно давало?
Куди не глянь, усюди браки й діри.
Робив без віддиху, а зроблено так мало,
і пивших загірав, аж на кінці не стало
у власнім серці запалу ні віри

XII.

З усіх солодких, любих слів,
які я чув із твоїх уст,
одно лишило ся мені
і наче срібний дзвоник той
і досі в серці гомонить, —
одно маленьке словечко:
Слухай!

Коло стола сиділи ми,
широкий і шумний гурток,
розмова йшла весела;
нараз затихли всі, немов
по хаті ангел пролетів;
лиш ти до мене звернена,
серед загальної тиші
казала звільна, мов у сні:
Слухай.

І враз ти зупинила ся,
злякалась голосу свого
серед загальної тиші,
і румянцем обляло ся
твєє лице, а при столі
на тебе всі зирнули ся, —
і те, що хотіла ти сказати,
ухопив ангел, що в ту мить
отам по хаті пролетів.

106082

С ПОМНН. С

I.

Я згадую минулеє жите
спокійно, та без радості, без туги:
одно із него виїс я чутє,
що я не був у нїм щасливий, други.

Богато праці і турбот і скрут,
та не було вдоволення, утіхи:
мов від в ярмі я чув на собі прут.
і тяг — чужого скарбу повні міхи.

Хоч не згасав ніколи огоньк мій,
та подумям не бухав, більш димив ся,
а замісь сьвітла спнав іскор рій.

Хоч непастанно стяг мій з вітром бив ся,
та не високо плив в руці слабій,
і хоч я жив, то всеж я не нажив ся.

II.

Заким умре ще в серці творча сила
і дар пісень заглухне в тишині,
немов пахуча та фіялка мила,
що вяне у пустому буряні, —

Я раз іще-б хотів простерти крила
і побуять вільно в вишині,
і оживить ті спомини, що скрила
ворожа доля у душі на дні.

Вони живі до нині в тій могилі,
я чую їх, як рвуть ся, як печуть...
Спинити їх, здусити їх я не в силі.

Та чи знайду я сили, щоб відчуть,
щоб пережити знов ті любі хвили
і виплакати піснями їх ось тут?...

III.

О, бо і я зазнав раз щось такого,
що хоч ще повинн щастем не було,
та дуже близьке вже було до нього,
як щасте — швидко надійшло й пішло.

У біднім, прозаїчнім тім життю
се був момент казочний і кипучий,
се був неначе той брилянт блискучий,
що хтось найшов загублений в сьмітю.

І відки се мені прийшло і як,
і чом прийшло і чом пропало живо, —
я й доси збагнути не міг ніяк.

Одно лише я чую справедливо:
тоді пізнав я, що в життю за смак,
і чим бува любов, сьвятеє диво.

✓ IV

Пятнацять літ минуло. По важкій,
завзятій боротьбі я опинив ся
побитий, хорий. У тишу, в спокій
я на село із міста схоронив ся.

Хоч молодий ще, був я у такій
зневірі, світ весь так мені змінив ся
з рожевого на чорний, що в гіркій
знетямі з бою я відсторонив ся

У мене зблідли давні ідеали
і люде видались таким дрібним,
мізерним кодом, що для мене стали

чужі й далекі. Треба бути дурним,
щоб задля них у бій іти як в дим;
ті що терплять, варт того, щоб страждали.

V.

Маленький хутір серед лук і нив
на горбикі над річкою шумною, —
от там я в простій хлонській хаті жив
і самота і сум жили зо мною

Із трьох боків поля ті обмежив
могутній ліс зеленою стіною,
і шумом серцю він на сон дзвонив
і сум по травах розносив луною.

Він тяг мене в свою таємну тінь,
і свіжий подих вінчував розраду,
і листе знай мені шептало: «Скни»

«Із серця всі згадки про зраду й зраду!
Природі мамі до грудей прилянь,
і тут знайдеш нову, святую принаду.»

VI.

В село ходив. Душа щемить і досї
від тих картин, що зустрічав я там..
При праці старші, діти голі й босі

без догляду на дворі; по хатах
маленькі плачуть, бо у полі мати.
Там знов дідусь недужий в хаті сам,

все кашля й стогне, та води подати
нема кому — палкий, жнивний час!
Скріпивши серце я вийшов до хати.

У хаті душно, чути вохкість, квас...
З усіх куточків бідність визирає.
Сухий як шкіра, жовтий дід Панас

зжахнув ся. »Хто там двері отвирає?«
»Се я, Панасе!« — Довго поглядав...
»Ти, Івасю?« »Я.« Ках-ках. »Чи бач, вмирав

»старий Панас! Господь отсе згадав,
що я ще тут і кличе вже в дорогу.
Коби лиш абшит як найшвидше дав!«

Я сїв при нім. »Що, маєте підмогу?
Лічитись би, по лікаря пошлать «
Аж кипув ся, а на лиці тривогу,

правдивий страх перед життям пізнать.
»Мені? Підмогу? Се даремна праця!
Я Бога прошу, щоб мерщій сконать«.

Я далі йшов. Там дві куми сварять ся:
»Ти злодійко, чужі снопи крадеш!«
»Ти чарівнице, на фігуру драть ся,

чужих коров доїть ночимй йдеш!«
Чого я так страшенно застидав ся
при тих словах? Чого півперек меж,

грядок, плотів на втеку я подав ся?
Щось там в душі клубило ся гірке,
мов гріх тяжкий, незмитий пригадав ся.

А он під хатою дитя сільське
само, без мамі, в чорній сороччині,
не ходить ще, малесеньке таке...

Пішла десь мати і дала дитині
у ручку бульбу, а дитина в рот —
і подавилась. Бачу я, вже сині

зробились щічки, очі в стовп, от-от
задусить ся дитина! Підбігаю,
підніс, струснув, і як то наш народ

в таких випадках робить, ударяю
легенько в карк, і винала як стій
із гора булаба. Лекше віддихаю...

Та переляканий хлопчина мій
як закричить! І вже прибігла мати
і бачить: пан якийсь чужий!... »Агій!«

Мабуть, хоч мав би за сто літ вмирати,
то не забуду того, як вона
прожогом хопила дитя й до хати

побігла, як невинна, гнівна
з очей її на мене іскра впала,
як буркнула: »І що за сотона

»тут лазять і дитину налякала!
А щоб ти, дідьку, голову зломав!
Цить, квітко! Мама нава геть прогнала.«

Схиливши ся я йшов і сумував:
прокляте за добро — стара заплата!
Мов з дитям мід її я смакував.

Край шляху коршма ось, брудна, патлата!
Хоч день робучий, в коршмі гамір, шум,
а перед нею сват термосить свата.

»Ти кат, не сват!« »А ти свиня, не кум!«
»Став кварту ще!« »Став ти, застав капоту!
Я свій кожух пропив уже на глум!«

Геть відси, геть! Тут ріки свого поту
на тругу перепалені огнем
народ не »на здоров'я«, »на охоту«.

Геть відси! Тьми тут, зопсутя едем,
добробуту руїна, гріб моралі,
цивілізація обернена вверх пнем.

Мов під хреста вагою йшов я далі
Радниці. Екзектор. Три Жиди
Війт, присяжні і силакані, зівялі

Баби. А там купками, то в ряди
накидані мужицькі лахи вбогі,
кожухи, прма, шлії. »Тут клади

податок — так слова лунають строгі, —
то фант віддам! Чи то від ваших сліз
царський скарб наповнить ся, небоги?«

Геть відси, геть! В пустиню, в поле, в ліс!
Де б що хвилинка оттакі картини
важкий в душі не діляв розріз!

Ось поле діляня! В отсї хатини
я маю людськість, світло, мир нести!...
Ввижаєть ся в уяві стая дитини,

що море черпа ложкою. »Се ти! —
кричить нутро моє, — сьмішний герою,
сей океан кривд, горя, темноти

рад вичерпати ложкою дрібною!«

Ось панський двір! На згір'ю край села
пишаєть ся на сонці лаче рожа.
Тиша довкола него залягла.

Старезні липи мов жива сторожа
стоять при вході, кльомби і травник,
кругом жива глогова огорожа.

Крізь браму в глүб двора мій зір проник:
увитий ганок диким виноградом
дрімає в тіни, як від давня звук;

по перед вікна вєть ся білим гадам
доріжка вспана піском дрібним
та цвєтом, що з акацій сиплєсь градом.

Вікон широким поглядом скляним
глядиць сей двір на все село в долині, —
не скрпєсь жадна хатка перед ним.

Червоний дах його і стїни синї,
блискучі вікна, ґанки, виноград,
все те немов кричить сільській хатчинї:

»Не сьмії дихнуть! Не перестань дрожать!
Хились і гнись! З твоїх занядрів темних
сюди тобі чола вверх не піднять!

»Ти дич! Ти варварство! Ти під'яремних
волів житло, притулок хамських рас,
печера повна лютих гадів земних!

»Їх вартість в тім липи, щоб робить на нас,
їх чеснота липи послух і покора,
їм слід горіти, щоб наш блиск не згас!

»Бо ми держави й церкви є опора,
цивілізації тривкий оплит,
культури кріпость до борби все скоро!»

Я відвернувь від брами. Много літ
минуло вже, як я слова такії
чув з уст старого графа. Нинї сьвіт

змінив ся значно, много давні мрії
зробились дійсністю, та се село
слова ті прилягли мов плити камянії.

Для него поступу мов не було,
всєсвітнєє житє його минало;
лиш се »гніздо культури« знай цвило,

пишалось і з села всі соки ссало.

VIII.

Найгірше я людей боявся тоді
і обминав їх мов болючу рану.
Туживий їх вираз, липня їх бліді
болять мене, коли на них погляну

Я знав, в якій вони живуть біді,
та як же я до помочи їм стану?
Я знав, що пута їх міцні й тверді
і не зламавши їх я марно звину.

О, я бояв ся їх, немов докору,
мов зрадженої любови тихих сліз,
неначе сам я вишен був їх горю

От тим то я що дни — відлюдок дикий,
свій біль дрібний і сором свій великий
ховав у серці і тікав у ліс.

IX.

Привіт тобі, мій друже вірний, гаю,
повіривку моїх найкращих дум!
Все чисте, ясне, що лиш в серці маю,
надихав сьвіжий запах твій і шум.

На твоїх полянах, в відлюднім плаю
я розспівав свій жаль, губив свій сум;
у твоїх запахах, неначе в раю
окрилював ся молодечий ум.

Під скрипи могутніх конарів дубових
складались перші мої пісні,
слабії відгуки твоїх пісень чудових.

А в бурі рев, як громи навісні
ломали твоїх велетнів корони,
у твоїх кривках шукав я охорони.

Х. Розмова в лісі.

Я.

Здорові, дядьку! Що се, ви за злісного?

Злісний.

А так, зліснюю, бачте, на старі літа.

Я.

А сні же де? Таж він за злісного тут був.

Злісний.

При графі за лакея десь в Італії.

Я.

Се що за шматє двигаєте? Прати десь?

Злісний.

Га! Га! Верети! У дівчат навідбрав.

Я.

Що? За дівчатами вганяєте іще?

Злісний.

То не з добра, небоже! Панська служба — мус.

Я

Щож се за служба бігать за дівчатами?

Злісний.

От видно, що давно в селі ти не бував!
Таж управитель ліс сей для селян запер,
а тишини, що товар від давна пасли тут.
Тепер нема де раз понасти, ба, нема
в бідніших чим погодувать товаришу.
А в лісі трави — бачиш сам, до пояса,
аж гнуть ся, шенчуть, паче просять ся під серп.
Ну, тай ідуть жінки, дівчата крадькома,
пакне верету і вже має на весь день.

Я.

Ах, починаю розуміти! Ну а ви
підстерігаєте й верети берете?

Злісний.

А так. Щож діять! Заборонено хлопам
у ліс — ні кроком ані оком не входить.

Я.

А в вас підносить ся рука у бідних тих
верети відбирати за жмінку буряну?

Злісний.

Підносить ся, небоже. Панська служба — мус.
Рука підносить ся, лиш серце трепещить.
У сні часом ще причуваєть ся їх плач.

Я.

То управитель у дворі сидить тепер?

Злісний.

Ні, не сидить. Він на фільварку за селом.

Я.

А двір пустий? Чи може графа ви ждете?

Злісний.

Ні, не ждемо. Говорять, граф недужає. Максим писав. Подужав троха був торік, і понесло його лише десь там... таке містечко є, що в карти грають — чи в кістки. Скортіло графа — за годинку просядив всі гроші й бричку з кінями. Був би може й весь маєток там лишив, так дав Бог — вдарило йому на мозок, впав на місці, наче труп. Його мов трупа винесли, аж мій Максим живенько кинув ся, щось там зробив йому. — він знав уже, при ній служивши, напади його недуги. — ну, там зараз лікаря... І відживили пана графа. То писав Максим, що лікар графови таке казав: «Як би не сей слуга ваш, був би вам конець».

Я.

Ну, певно граф віддячить ся Максимови?

Злісний.

Ой вже, віддячить ся! У голові йому! Писав Максим, як лікар се йому сказав, а він лиш носом покрутив: «Ну, так! Ну, так!»

Я.

І не міркує ще до дому повертатъ?

Злісний.

Та хто там знає. От тепер прислав нам тут Якусь поману. Адже йшли ви по при двір?

Я.

Ну так, ішов.

Злісний

І що, не чули вереску?

Я.

Ні, не чував.

Злісний.

Ну, певно спала десь вона.

Я.

Що за вона?

Злісний.

Як би я знав або хто будь! Якесь таке, ні птах ні риба, ні жона ні панна, таї говорить не по нашому, мов та синиця цвенькає, пищить, винщить, в долоні плече, всюди скаче, бігає, всьому дивує ся, раз плаче, раз сьмієсь. Мале таке та утле, — взяв би, бачить ся, в долоню й другою долонею прикрив, а всюди того повно — двір, гумно і сад, шніхлр і коршму й тік — все чисто навідить, усякого заченить, всім цікавить ся — ну, сказано, помана, ще й французькая!

Я.

І хтож вона, чого сюди приїхала?

Злісний.

Питайте ви мене, я буду вас питать! Фервальтерка, що з нею розмовляєть ся, говорить: «Бог її там може зміркувать». Та лист прийшов від графа до фервальтера і в місті до старости, щоб в оглядности її держали, не перечли її в чім, мовляв — недужа, хоче тут осьвітитись. Та де тобі недужа! то жинє срібло!

Говорю вам: помана, ще й французькая.
А ви зайдіть коли — без церемонії,
розмовтесь з нею — страх яка розмівная
На що вже наші молодії — тумани,
а й з ними щось, калічачи слова, бересь
балакати, знаками доповняючи.
Прийдіть, я знаю — буде рада, ну, тай вам
не буде нудно так як там на хуторі.

Я.

Мені не нудно, а з поманою, як ви
її назвали, що мені балакати?

Злісний.

Прийдіть, прийдіть! А то я їй скажу про вас,
і зробить вам таке: сама прийде до вас.
Її як що стрілить в голову, то й діло тут.
Її Богу, се помана, ще й французькая!

XI.

Я побачив її — не в зеленім садку,
не в садьонах шумних, не в ряснім цвітінку,
не в товаристві дам і панів і музик, —
серед баб і сіпак я почув її крик.

Край двора на гумні були два польові,
що мужицький товар захопили в траві
і загнали у двір, а за ними з села
ціла купа жінок по корови прийшла.

Крик, гармідер і шум. Польові цабанянь,
в батька-матір'я клинуть, стадо хочуть загнать,
випручають жінок, бють у лиця дівчат,
а ті плачуть, падають і кленуть і кричать.

В тім мов бомба з двора якась дама летить
в ясній сукні, в руці парасольку держить,
по сільському в дві коси волосе сплела,
але тренем від сукні подвіре мела.

„Que ce qu' est que ça? Que ce qu' est que ça?
Що тут сталося у нас?
Mais pourquoi? Фі, дівчат! Ну, не стидно,
Панас?

Mais c'est lâche! C'est affreux! Так тпручати
жінкам!

Hu, laissez! O, mon Dieu! Mais pourquoi?
C'est infame!»

Кричачи, плачучи польових зупиня,
парасолькою бе, від жінок відганя;
ті-ж неначе вовки, що від стерва їх гнать,
знай гарчать: »Пані, геть! Нам самим теє
знать«.

„Mais comment? Battre les femmes! Чого
плачуть вони?
За що скот заняли? Браму там відомки!
Laissez les! Я плачу слухать тут не хочу!
Я до граф напшшу. Я усіх вас провчу!

»Ah, quel peuple, o mon Dieu! Mais c'est
insupportable!
Et ils souffrent tout cela, ils s' inclinent,
pauvres diables!
Ну ідть, ну ідть! Не цілуй! Ну досить!
Laissez les! Браму там отвориць і пустить!»

Приступив польовий: »Там нам шкоди їх скот
наробив« »Mais les battre! Фі, дівчат бити
в рот!
C'est brutal! C'est infame! Ну, зо мною ходіть!
Де та шкода? Сама хочу я поглядіть».

Тут уздріла мене. »Qui êtes vous? Un étudiant?
Venez donc! Venez donc з нами там на той лан!
Ah, quel peuple! quel pays! Comprenez vous?
français?»

Та вже серце моє полонила на все.

XII.

Я не скінчу тебе, моя убога пісню,
в котру бажав я серце перелить
і виспівать чуте важке та млісне,

все що втіня і все що веселить,
всі радоні шаленого кохання,
все некло мук, що й досі груди вальить.

Мої ви сльози і мої зітхання
і пестоні короткі й довгий жаль,
надії і зневіри колихання,

не перелити вас мені в кришталь
поезії, немов вино перлисте,
ні в римів блискітливую емаль!

Мов дерево серед стону безлисте
в осінній бурі беть ся і скрипить,
і скрип тиї чуте поле болотисте, —

оттак душа моя тепер терпить
слаба, безкрила, холодом пририта,
мов ластівка у річці зиму спить.

В ПЛЕН-ЕРІ.

I.

Мамо природо!
Хитра ти з біса!
Вказуєш серцю безмірні простори,
а жите замикаєш у клітку тісеньку,
в мікроскопічну клітку
Уяву вабиш вічності фантомом,
а даєш нам на страву моменти,
самі короткі моменти
В душах розпалюєш
дивні огні і бажання і тугу,
а потім працюєш що сили,
щоб погасити, здусити, притлумити
пориви, що ти сама-ж розбудила.
Длєш на них дійсності воду холодну,
куєш їх у матер'ялізму кайдани,
розчарованєм цупко обпалюєш крила...
Цинічно, мамо, і немилосерно
мечеш ти те, що найвище, найкрасше,
чим величать ся-б могла віковічно
як архитвором —
свинням під ноги.

І не вжеж ти не бачиш (здаєть ся,
мільонами своїх очей
могла-б ти побачити дено!),
скільки горя, зовсім непотрібного горя,
скільки муки, нічим невтишимої муки
завдаєш ти цинізмом отим
найніжнійшим, найліпшим, найкращим
поміж твоїх дітей?
І невжеж зрозуміть ти не можеш
(та сума мізку, що день в день, рік-річно
виптворюєш, повинна би, здаєть ся,
порозуміти децю!),
що пора би покинуть старії шаблони,

добрі для всяких амеб, протозоїв,
ехінодермів і міксоміцетів!
Що вивчена на них твоя
економія марнотратства
не згожа для людей, для душ людських,
як не згожий осел
до гри на фортепіані

Подумай, мамо! Тут на сій планеті
скінчив ся вже
твій творчий Sturm und Drang;
той надмір сил і соків і тепла
вже вичерпавсь і замкнена на віки
твоя тут творча кар'єра.
Що ти могла найвищого створити,
се чоловік. Із цих матеріалів,
які тут маєш під рукою,
хоч як не дмись,
нічого кращого створить не зможеш.
Тож час би, мамо, як старій той Ягве
(на що вже пан був строгий і скептичний!)
сказати собі: »Сночню вже тепер!«
Признати: »Отсе я гарне сотворила!«
І заходить ся сему архитвору
створити рай такий як сід:
не дерева, грушки і ябка й фігн,
а рай в його нутрі,
гармонію чуття і волі,
думок і діл, бажаня і знаня.

Ах, мамо, мамо!
Довгі столітя,
тисячолітя ти водила нас за ніс,
маніла у безмежній пустині
фантомами безсмертя
і перспективами метафізичних
радощів раю.
Ти заставляла нас за ті фантоми
пролити море крові й сліз.

За них горіли стоси,
скрипіли колеса тортур,
розпечені кліщі живеє рвали м'ясо
і мільйони, мільйони серць
безмежна шарпала розп'яка
І щож, в кінці догдували ся ми,
що ті фантоми є собі фантоми
не варті мук і крові і стражданя,
що се є наші власні твори.
Так кицька в зеркалі
безодню бачить, поки
домацаєсь, що в ній нема нічого.

Тріумф! Тріумф!
За десять тисяч л'т важкої праці
цивілізації доходимо в кінці
до тої точки, до якої кицька
доходить за п'ять хвиль.
І вздрівши, що за зеркалом
нема нічого,
ми збогікою кицьки розсудили,
що й загалом нема безодні,
нема нічого, лиш атом, момент
і рух молекулярний.
І ми були готові наплювати
на всі ті мрії, туги і бажаня,
на всі ті безконечні перспективи,
що ти сама-ж нам, мамо,
вложила в душу.
Були готові згідно відіхнути
і потоптати найвище і найкрасше
з всего, що ти дала нам, мамо,
те, чим сьвяте, високе і величне
житє людськеє

Сьмієш ся, мамо?
Ти добре знаєш, се не може бути,
се лиш хвилинка боротьби, зневіря,
яких ти бачила вже мільйони.
Ти добре знаєш: ми твої є діти,

слабі, нікчемні і капризні діти,
і трошка рознервовані над міру,
та всеж твої і рідні й найлюбійші,
і мусимо тебе любити, мамо!
І хоч цікавим оком піддивились
твої слабі й негарні місця,
і здерли маску святости з лиця,
розвіяли рожевий, поетичний
туман, що ти вкривалась ним так довго,
пізнали з близька твоїй варстат,
пізнали, як господарюєш ти, —
то за старим туманом поетичним
ми тисячі таких красот відкрили,
таких чудес і чарів,
що серце й ум в них тонуть, як у морі.

І — що найвище — ми
самих себе відкрили!
Відкрили власну душу,
заглянули в варстат своїх думок,
свого чуття, бажання і змагання.
І там твою пізнали руку, мамо,
твої закони.
В тих снах пустих,
в ілюзних відвічних
побачили таку-ж реальну дійсність,
такі-ж великі явища, як в зорях,
у Ніягарі реві,
у скелях Гімалаїв.
І тут, у власному нутрі
ми віднайшли все те, що, бачилось,
утратили в зовнішньому околі:
гармонію і вічність і безмежність
і всі рожеві блиски ідеалу.

Нехай живе — момент
і зложено з моментів,
ми вічність носимо в душі;
нехай живе — борба,

жорстокі, дикі лови, —
а в сфері духа є лиш різнородність!

Ріжні тони, різні фарби,
ріжні сили і змагання,
мов тисячострунна арфа, —
та всім струнам стрій один.

Кожний тон і кожний відтінь,
се момент один, промінчик, —
але в кожному моменті
сьєє вічності брилянт.

II.

По коверці пурпуровім
із таємних сходів брам
виїжджа на небо сонце,
наче входить царь у храм.

І в моє вікно зирнуло
і сполошило стару,
невідступну, невмолну
посидільницю журу.

Ся стара, погана відьма
тут сиділа підлу ніч
і зміняла своїм чаром
кожду думку, кожду річ.

Кождий мебелъ був мій ворог,
кожда книжка, то була
п'явка, що систематично
кров і мозок мій пила.

Кожда добрість, то наївність,
кождий друг, то хитрий звів,
кожда думка, то помилка,
кождий спомин, то докір.

А як свідомість болючу
сон мов свічку загасив,
чар її і в сонне царство
тіни дійсности вносив.

Все, що я кохав безмежно
і що зрадило мене,
все, що стратив, тут до мене
підняло лише сумне.

Молоді, горячі сльози
тут мов рожі зацвили
по стежках отих тернистих,
де колись вони пліли.

Молода палкая туга
мов жебрачка в лахманах
все чогось іще шукала
тончучи зарослий шлях.

Тільки віра молодая,
мов загашений огонь:
купка попелу лишпилась,
обгорілий, чорний пенъ.

І нараз пропали чари,
сонце глинило в вікно!..
Я прокинувся ся. Чи справді?
Все те ще не так давно?

Я ще не старий! Ще сила
є в руках і у душі!
Ще поборемо ся, доле!
Ну, попробуй, задуши!

Я ще не старий! Не згинув
ще для мене життє зміст,
хоч журба, хоч горе тисне, —
ні, ще я не песіміст!

III.

Ходить вітер по житті
мов господар с-проволу,
колобочки наліті
стиха хилить до долу.

І шепоче колося:
»Вітре-брате, дай ведра,
щоб нам ціло вдало ся
достояти до Петра.

»Прогоняй ти боками
градові навали,
щоб не стерлись над нами,
щоб ми марно не впали.

»Отрясай з нас що динни
пакирливі комахи,
най годують ся ними
ті співучі птахи.

»Дай нам сніти, нависнуть,
стебло луком най гнеть ся,
аж серпи тут заблещуть,
живна пісня поллеть ся.

»Дай на копн погоду
і погоду на спряток,
щоб в селянську господу
війшли втіха й достаток.»

Ходить вітер по житті
мов господар с-проволу,
колосочки наліті
стиха хилить до долу.

Стиха хилить, шепоче:
»Все вам буде, як треба:
буде бідним дар з неба,
та земля дать чи схоче?

»Хоч і як бушували,
вас не збили з ніг тучі;
градові навали
впер я в дебрі і кручі.

»Гусінь, черви пожерли
ті співучі птахи;
та повазуть он по селах
три інакші комахи.

»Де заглянуть у хату,
гниє втіха, достаток;
ті три черви зовуть ся:
коршма, лихва, податок.

»Лізуть з хати до хати,
наче дух той могильний, —
а на черв той проклятий
я, біднятка, безспільний.»

IV.

Суне, суне чорна хмара,
наче військо із полудня.
Короговки сонце вкрили,
за горою бубни бубнять.

За горою бубни бубнять,
у повітрі сурми грають,
а блискучії шабліюки
шахом-махом пітьму крають.

Шахом-махом пітьму крають,
своїм блиском сніплять очі;
стогне небо, стогнуть гори,
як гармата загуркоче.

Як гармата загуркоче,
куль холодних град засвище, —
гей, заплачеш важко, небо,
на те дику бойовище!

V.

У долині село лежить,
по над селом туман дрижить,
а на горбі край села
стоїть кузня немала.

А в тій кузні коваль клепле,
а в коваля серце тепле,
а він клепле тай співа,
всіх до кузні ізнива.

»Ходіть люде з хат, із поля!
Тут куєть ся краща доля.
Ходіть люде по-раву,
вибивайтесь з туману!»

Та тумани хитають ся,
по над селом згущають ся,
розляган ся по полях,
щоб затьмити людям шлях.

Щоб закрити їм стежини
ті що вгору йдуть з долини
в тую кузню, де кують
ясну зброю замісь пут.

VI.

Сїй ідуть, ідуть тумани
наддністровими лугами,
наче військо з корогвами,
а передом атамани.

Сурми боеві не грають
і панцирики не дзвонять,
тільки смуток навівають,
верби віте низом клонять.

Тільки в мряці тонуть села,
і уява марі плодить;
тільки дума невесела
мов жебрак по душах ходить.

VII.

Над великою рікою
на скалі крутії сижу
і затоплений у мріях
в воду биструю гляжу.
Валом хвилі, валом хвилі
пруть ся, плещуть, миготять,
сонце грає, прибережні
верби вітем їх нестять.

Із за закрута одного
враз дараба випливає
зізем, зеленою обвита,
плеще, грає, мов жива.
Керма тихо хвилі крає,
не булькоче не скрипить,
і керманчч молоденький
мов мальований стоїть.

На дарабі гра музика,
чуті співи голосні,
брякають чарки блискучі,
ляють ся вина запашні,
сяють очі молодії
серед жартів і розмов...
Сьміх і співи. Се гуляють
радоші, краса, любов.

Я поглянув і зітхав
піднимає грудь мою.
О, мої юнацькі мрії,
пізнаю вас, пізнаю!
Скільки вас з розпучним криком
і з сльозми я догав, —
на весільну дарабу
я ніколи не попав.

Нї, тепер уже за вами
не погону я у слід!
Прощайте! Своїм блиском
ви молодших веселїть!
Сьміх і спів і музика
ще бrenять немов по склї,
і за закрутом дараба
звільна щезла в сипїй мглї.

Знов затоплений у мріях
я гляжу на бистрини.
Що се плещуть, мшють хвилї?
Наче білу грудь сніжну...
Мов рожки любї руки .
шпїлку круглу... і лице...
Ох, адже я знав, здасть ся,
цілував лице отсе!

Сеж вона, вона, чий образ
тузі втихнути не дає!
Се те тихе, нездобуте
щастє вбогее моє!
Вбїте! Втоплене! І в воду
мов скажений кинувсь я,
щоб ловити щастє-трупа...
Мрія приснула мол.

VIII.

Дрімать села. Ясно ще
осіннє сонце сяє,
та холодом осіннім вже
в повітрі потягає.

Темнозеленї садки
дрімать вже без плоду,
і тихо грїють ся хатки
і верби гнуть ся в воду.

Сонливо річечка пливе
згачена коноплями,
а всі плоти, заріпки всі
обставлені горстками.

Мов вже й башти добрії
стоги та оборони
стоять і стережуть село
від голоду й тривоги.

Дрімливо в поле йде орач, —
щез вереса не скоро, —
і звільна під озимину
пухкую землю оре.

Корови ситі на стерни
лежать і ремігають,
а пастухи бульби печуть,
коло вогню гуляють.

Ще ліс не стогне тим важким,
осіннім, довгим тоном,
і ще стрілою ластівка
звиваєсь над вагоном.

Тиша, спокій, мов розлилось
дрімоти сонне море, —
здасть ся: задрімало десь
у нетрах люте горе

О, не будьт його, хмарки,
дощем холодним живо;
і ти, осінній вітре, спи,
не рви ся так гнівливо!

Нехай той люд потомлений
хоч троха підпочине,
нехай та згорблена спина
яро важкее скине!

Хай він, що був волом весь рік,
робив немов машина,
почув в собі дух живий,
пізна, що й він — людина.

І хай мов перла в ум його
западе на свободі
хоч часть тої поезії,
що розлилась в природі!

IX.

Жіч. Довкола тихо, мертво.
Там в долині місто спить
у осінній мглї холодній;
тільки глухо десь кипить
у далекій середмістю
спізвених фіякрів рух.

У тиші при лампі звільна
розвиває крила дух,
отривав ся з тих вражінь,
що мов курява за дня
облягають серце й думку,
в душу тиснуть ся до дна.

Всі буденні тривоги,
всіх турбот і бажань рій,
всі успіхи з жалом скрухи,
скошені квітки надії,
вся душная атмосфера
розвиваєсь наче мгла,
що в осінню ніч холодну
сонний город облягла.

І стає щораз яснійше
в сконцентрованій душі,
щось мов тихий дзвін лунає
у нутрі серед тиші,
і якась недовідома
там гармонія встає,
мов у гаю свисти дроздів
гилька гильці подає.

В розколісаній уяві
піднімаєсь ряд картин:
гори в світлі золотому,
фіолетова тїнь долини,
річка наче срібна стрічка,
і скалиста стїна,
шлях закурений, мов кладка,
що у безвість порина ..

Вулиця .. Доми низенькі,
за штахетами, в садках
георгіній і астри
на малесеньких ґриджах;
стежечки круті між ними,
деревляний ганок ось;
по щелях аже геть над вікна
виноградє оплелось.

Все те не очима бачу,
а в душі воно живе,
все на крилах із гармоній,
світла й запаху плыве.
Чую, що се власний твір мій,
хоч створив його не я;
що се часть єства могого,
хоч не в ній душа моя.

Чую, що в отих картинах
бєть ся власний мій живець,
та про те я пан їх, ніби
разом хвиля і пловець...

І ось раптом вирпнає
з рам зелених у вікні
тихєє лице жіночє
так знайомєє менї.

Тї самі чудові очі,
що в них грав весь чар життя,
і таємний жаль за юність,

що минула без путя;
тї самі уста рожеві,
що в них кожде слово в мить
процвітало як фіялка,
щоби серце звеселить;
тї самі бліденькі щокни,
де легенький румянець
ледво тлів, мов у глибокій
шахті тлїє каганець;
де так рідко грала радість,
сьмїх зовсім не густо ріс,
де у хвилях самотини
бачив я перлини слїз;
те саме чоло блискучє,
де яснів широкий ум,
спільна воля панувала
над роями бажань, дум.

Мигнув сей чудовий образ
і щезає, і зника,
і мене за серце вхопив
мов могутня рука.
Затрепалось бідне серце,
рветь ся, грає і летить,
щоб оте лице коханє
вічно в собі закріпить.

Та дарма! Воно пропало!
Глянь: побитий градом лан...
Повинь .. Що ж то? Над своєю
я уваюю не пан?

Воскресни, мій тихий раю,
моя туга молода,
мая мука незабуття.
моя радостє блїда!
Моя роскоше болюща,
моє щастє, аде мій,
де в розлуці я солодкість,
в дрозї знаходив спокій!

Та даремно! Не воскресне
те, що вклалося спочивать!
Згоєні на серці рани
не так легко розірвать.
Навіть і найтяжше горе
як в могилу віддасте,
то засплеть ся помалу
і травою поросте.

Лиш в ряди-годи з могили,
наче з за зелених рам
блиснуть очі і чудове
личко усьміхнеться нам;
мигне промінь того щастя,
що — здасться нам в ту мить —
все життя нам ясним сонцем
булоб мусіло світити.

Мигне, блисне і загасне!
Сили давньої нема,
чар погас, хіба зітхане
тихо груди підійма.

Х.

Школа поета.

(За Ібзеном).

Чи знаєш, брате, як учать
медведя танцювати?
На бляху на залізную
веде його вожатий.

Під тою бляхою огонь
розпалює помалу,
а скрипкою збуджа в душі
любов до ідеалу.

Медвідь реве, мабуть любов
у него в серці тліє,
та лапи смоктані огонь
з низу все дужше гріє.

Медвідь реве, а скрипка гра;
та ось з низу пригріло,
на задні лапи зводить він
своє могутнє тіло.

А скрипка скочно гра тай гра,
а вуйко здер головку,
то праву задню підніма,
то ліву без уговку.

Дрібнійше, швидше скрипка гра,
репочеть ся, то плаче.
і бляха дужче гріє, й він
дрібнійше, швидше скаче

Сей танець памятає вже
до смерті бідолаха,
в одно зілляв ся скрипки тон
і розпалена бляха.

Зіллялись нерозривно так,
що скрипку як почує,
то зараз в лапах запече
і зараз він танцює.

Та не один медвідь отак!
З ним, брате мій, посполу
і кожний з нас, поет-співак
таку проходить школу.

Веде його іронія
з дзвінками та скрипками
стать на залізний тік життя
м'ягенькими ланками.

Грижа розпалює огонь,
любов на скрипці грає,
і скаче бідний і співа,
хоч з болю умирає.

І хоч не вмер, то так в душі
зіллють ся нерозривно
вразіння ті, любов і біль,
що дивно, справді дивно!

І як лише почує він
святі слова любовні,
то зараз будять ся в душі
терпіння невимовні.

Горить під ним залізний тік
горять небесні ступи,
і піднімаєть ся бідак
на віршові ступи

Іронія на скрипці гра,
жура кістками ступа,
поет танцює і рида, —
і се зовуть ся штука.

ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ.

Присвячую А. Кримському.

Мов зелена піраміда
 На хвилястім спнім полі,
 на рівнині лазуревій
 велитенський ізмаргд, —

так обліта дивним морем,
 під безхмарним, темним небом
 зносить ся, шумить, пишаєсь,
 спить Афонська гора.

Спить? Та ні! Природа мати
 ненастанно тут працює,
 ненастанно стріить, бавить
 ту пестічку свою

У низу, де з хвилі кпиучих
 гранітові сірі скали
 гордо, просто в гору пнуть ся —
 стіни, кольоси, стовпи —

там в низу музика дика
 не вгаває на хвилю,
 бють ся хвилі о каміне,
 бризкає піни срібний вал.

А в верху хребти гірські
 віковим покриті лісом,
 вічну, таку пісню грають
 у задумі без кінця.

Та про те гора дрімає;
день і ніч пливе над нею
мов рожева легка хмара, —
крику, гомону не чує.

Хоч повзуть тут скрізь по горах
стежечки немов гадюки,
то про те не оживляє
їх розмова, спів ні сьміх.

Хоч розсипані по горах,
по лісах, ярах і скелях,
по полянах пречудових
і оселі і хатки, —

то про те тиша глибока
заляга на тих оселях
і лежить печать мовчання
на сотках старечих уст.

Скрізь тиша і скрізь мовчанє,
сірий одяг, хід повільний,
і худі, понурі лиця,
непритомний, сонний вид.

Тричі лиш на день по горах
пролунає голос дзвонів,
мов проквітнуть над горою
стадо дивних лебедят.

Плачуть жалібно ті дзвони,
мов нарікання, докори.
на людей, що замертвили
пречудовий сей куток.

Що гніздо думок високих,
школу поривів геройських,
пристань для орлів змінили
на сумну тюрму для душ.

II.

На Афоні дзвони давонять
у неділю по вечерній;
починає Прот великий,
окликаєсь Ватопед.

Далі зойкнув Есфірмену,
загудів Ксеропотаму.
там Зографу, далі Павлю,
розливаєсь Іверон.

Покотили ся по горах
ті ридання металеві,
окликаєсь кожда скеля,
кождий яр і кождий скит.

І втурують їм зітхання,
і худі хрестять ся руки,
і несеть ся тихий шепіт:
»Со сьвятими упокой!«

Ті ридання металеві —
знак, що хтось розстав ся з сьвітом —
тут нікого не трівають:
се щоденна новина.

Чи то скитник вмер у скиті
так як жив — самотний, тихий,
і про смерть його дізнались
аж у кілька день пізійши —

тим дізнались, що покійник
не явив ся в монастир свій,
не приніс свою роботу,
бобу пригорпці не взяв?

Чи то вмер чернець у келї
пишучи сьвятую книгу,
мінею та киноваром
визні титли красячи?

Чи то вмер послушник смирий —
пан колись, чи князь, чи воєк,
але тут від давня в кухні
монастирській послугач?

Чи то вмер якийсь достойник,
вромонах чи ігумен. —
тут усім однака шана:
»Со святими упокой!«

Чи то врешті хтось живий ще
сходить на »остатній ступінь«,
покидає світ і волю,
щоб в печері смерті ждати?

Глянь, у скелях височених,
у стрімких гранітних стінах,
що над морським валом висять —
чи там гнізда ластівок?

Ні, се пори жолоблені,
недоступні, темні ями,
січені в скалі печери,
схованки для мев хиба.

Ні, се пори для аскетів,
се »остатній ступінь«, подвиг
крайній і безповоротний,
брама вічності вузька.

Хто пройшов повищю службу,
монастирське строге право,
і важкую, мовчазливу
працю в тихому скиті. —

хто бачає довершити
аскетичний острій подвиг,
в пості, самоті, мовчаню
слухать голосу душі. —

хто порвав зо світом звязки,
поборов бажання тіла,
чує силу і охоту
в очі вічності глядіть, —

той за дозволом найстарших
вибира собі печеру,
вибира собі могилу,
відки вороття нема.

І тоді ридують дзвони,
і тоді по всім Афоні
тихий шепт іде старечий:
»Со святими упокой!«

III.

На Афоні дзвони дзвонять
у неділю по вечері:
починає Прот великий,
окликаєсь Ватонед.

Далі зойкує Есфігмену,
загудів Ксеронестаму,
там Зографу, далі Павлю,
розливаєсь Іверон.

Покотили ся по горах
ті ридання металені,
окликаєсь кожда скеля,
кождий яр і кождий скит.

Стихли дзвони, у повітрі
довго ще тремтів їх голос,
і в монастирі Зографу
заскрипіли ретязі.

Відчинилась темна брама;
з монастирського подвіря
виступає хід церковний,
монотонний чути спів.

Віють хоругви червоні,
наче проблески пожежі;
дерев'яний хрест з Розп'ятим
передом помалу йде.

Йдуть монахи бородаті
у фелонах-багрянцях, —
знов монахи бородаті
босі, в простих сріяках.

Серед них дідусь похилий,
зморщений, сивобородий,
в сріяці на голім тілі,
хрест березовий несе.

Простий хрест, в корі береза,
а від моря вітер в'є,
білу бороду старечу
по березі розвіва.

І пливе старечий голос
із тим співом монотонним,
що виводить сумовито:
»Со святими упокой!«

Стежкою, що круто вєть ся,
тягнеє ся той хід церковний
з разу лугом, далі лісом
там, де чути моря рев.

Серед розкошів природи
похоронний спів лунає,
серед пахоців вечірних
курить ся кадила дим.

Ось спинив ся хід церковний
на обриві крутому,
над безоднею страшною, —
глянеш в низ — аж жах бере.

Мов гігантський мур гранітний
прямовісно голі скали
пнуть ся із безодні моря
в лазуреву височінь.

Глянь з гори — на морі човен,
що покрай скали гоїдаєсь,
видаєть ся мов білий лебідь,
що гоїдаєсь на воді.

Глянь з долини — всі ті люде,
що стоять над тим обривом,
видадуть ся мов ягнята,
що пасуть ся на скалі.

В тій скалі з долини видно
штирогранну чорну пляму,
мов печатку величезну
в половині висоти.

Се є вхід в живу могилу,
у печеру пустельницьку,
висічену там Бог зна ким
і Бог зна кому й на що.

Не дійти туди ногами,
ні драбиною не злізти,
лиш на шнурі у повітрію
долетіти наче птах.

У окрайчику скальному
рівчачок протертій шнуром —
знак нехибний того місця,
де в низу печери вхід.

Тут спинив ся хід церковний,
стали править паныхиду...
Деж той мрець, кого ховають?
Де блажений той аскет?

IV.

От скінчили ся відправи
і останню молитву
на колінах прощептали
всі пустинники й чернї.

І встає ігумен перший,
і всі встали за чергою,
і довкола тихо стало,
море лиш реве в низу.

І підійс ігумен голос
і звертаєть ся до діда,
що стояв серед монахів
із березовим хрестом.

Ігумен.

Старче Іване, перед Богом,
перед злotosяйним сошем
і перед хрестом спасенним
заклинаю тут тебе!

Щиро нам скажи, по правді:
чи по добрій своїй волі,
чи по зрілій постанові
йдеш у сю печеру?

Старець.

Так.

Ігумен.

Чи не має в твоїм серці
ще прихильности до світа,
і привязани до рідних,
дум і бажань світових?

Чи на віки ти відрік ся
всього, що відводить духа
від єдиного бажання
вічного спокою?

Старець.

Так.

Ігумен.

Чи обдумав ти всю важкість
самоти, безповоротність
отого життя в печері,
всі страховини спокус?

Чи обдумав ти всю гіркість
жалю, що явитись може,
каяття, що затроїти
може тут твоїй подвиг?

Старець.

Так.

Ігумен.

Будь же Бог благословенний,
що вітхнув тобі сю думку!
Най же він тобі допоможе
до кінця пройти сей шлях!

До тепер ти між живими
був наш брат Іван Вишенський;
від тепер в життя земному
змазане ім'я твоє.

Так іди в свою дорогу!
Хрест, що маєш у долонях,

се тобі наш дар єдиний,
нищих і не тра тобі.

Що потрібно для поживи
твому тілу, раз на тиждень
брат ключар на посторонку
спустить відсіля тобі.

Прощай! Прийми від мене
сей остатній поцілунок,
і дай Бог нам пострічатись
швидко в ясности його!

Цілував ігумен старця,
ниші монахи по тихо
цілували його руки,
поли сїрика його.

Потім два що наймолодші
шнуром старця обв'язали
по шід пахи, кінці шнура
в руки міцно припили.

І перехрестив ся старець,
над безодню вийшов сьміло,
сїв і звільна став спускатись
у страшенную глубинь.

Вітер буйно дув від моря,
бороду його й волосє
розвівав, і він притисни
хрест до себе швидко щез.

V.

«О вітай, моя домівко,
тиха пристань по бурях,

до якої ненастанно
здавна, здавна я тужив!

Камінь тут довкола мене, —
се тверда, незломна віра,
се мій дім і мій притулок,
подушка і накрите.

Хрест отсей, то мій товариш,
мій повірник у дні смутку,
оборона від спокуси
і підпора в скону час.

Небо синє, що врізь отвір
загляда в мою печеру,
се надія, що позине
у той шлях душа моя.

Сонце ясне, що при сході
на часок в мою домівку
сипле золото й порфіру,
се великий Божий Дух,

що в блаженній хвилині
грішну, скорбну людську вдачу
ущасливлює безмірних
райських розкошів чутєм.

А те море лазурове,
що там грієть ся на сонці,
а в низу тут бєсь о сали
і хлопчєть ся й реве, —

се життя земного образ
ясний, тихий та привидний,
коли з далека дивитись,
а гіркий, страшний в близу.

Се мій сьвіт. Усе зміняє
щєзло гєть. Затишли крики,

гомін бою життєвого
тут мене не долетить.

Щезло все дрібне, болюче,
що чуте в душі ворухить
і увагу відвертає
від найвишого єства.

Полнилося лиш постійне,
супокійне і величне —
про постійне і величне
думать тут, душе моя.

Так балакав сам до себе
у яскні своїй старець,
що ще вчора звався Вишенський,
а сьогодні вмер для всіх.

Так балакав не устами —
він устами вже давненько
відовчив ся промовляти,
тільки голос духа чув.

І в яскні у куточку
сів на камені, плечима
спер ся о стіну холодну,
голову схилив у низ.

Голова його могутня
на худій, жилистій шії
гнула ся сама в долину,
мов на тичці той гарбуз.

Сперши бороду на груди
впер він зір у одну точку
і сидів отак недвижно
довго-довго, наче спав.

Зразу все немов померкло
перед ним і дроз пробігла.

по худім, старечім тілі,
і зомліли змісли всі.

Потім мов теплом дихнуло,
і по тілі розлило ся
щось солодке, м'яко-м'яко
по під шпєю пройшло.

І в душі мелькнула мати,
як його малім хлопятком
по під шийку лоскотала,
ах, а він сьміявся, сьміявся!

Потім слух його прокинувся:
мов діамантова нитка,
тон якпійсь потяг ся довгий —
любий, радісний такий!

І душа мов той метелик
десь летить за любим тоном,
та чим далі, тонів більше
і все дужшають вони.

Вже гармонія могутня
лєть ся синьою рікою
і розкішні тони, бач ся,
небо її землю обняли.

І пливе душа аскета
на гармонії величній,
мов на морських хвилях лебідь
в верх гойдаєть ся, то в низ.

Поміж небом і землею
в верх то в низ душа аскета
розколєсана несеєть ся
швидше, швидше, розкішнійш!

І гармонія величя
робить ся фіолєтова,

далі синьо-лазурова,
далі пурпуром ярким.

Ось із хвиль тих пурпурових
стрілив промінь золотистий,
вибухнув вулкан огнистий,
ріки світла потекли.

Розлилось безмежне море
світла ясно-золотого
і зелено-золотого
й білого пеначе світ.

Грають світляні каскади,
величезні колеса
у всіх колірах веселки
котять ся по небесах.

І рука якась незрима
розпуска барвисті пасма,
розпуска могутні тони
з краю світа аж на край.

Розпускає, порядкує
і збирає і мішає, —
мов калейдоскоп гігантський
грає світ весь перед ним.

Мов дитя, душа аскета
потонула в тому морі
тонів, фарб, у тім розкішнім
захваті — і він заснув.

VI.

День за днем минає рівно,
як на морі безберезнім
хвиля хвилю рівно гонить,
хмара хмару в небесах.

У своїй печері старець
знов на камені недвижно
спочиває вперши очі
в лазуровий неба звід.

Втім — о диво! щось живе
ворухнулось! На незримій
нитці понад вхід печери
зі скали спускався павук.

Старець пишно, дух заперши,
придивляв ся павукові,
мов його не бачив з роду,
мов се з того світа гість.

А павук собі швиденько
від верха до споду входу
нитку натягав, по нитці
зараз до гори поліз.

І почав як стій снувати,
протягати, заплітати
ниточки, і швидко сітка
вхід яскни заплела

Старець думав: »Висилає
ще мабуть своїх шпівонів
земнее життя за мною,
хоче вислідить мабуть,

чи ще де хоч павутника.
духа мого не в'яже
з тим життям, аби за неї
потягну думки мої.

Сей павук, се може ворог,
що свою зрадливу сітку
заставля на мої мрії,
на думки мої й на зір«.

І вже ось підняв він руку,
щоб зірвати павутину,
та нова шибула думка
у старечій голові.

»Сім братів кэлсь, тїкавши
від поганської погоні
схоронились у яскиню
і заснули твердо в ній.

А павук отак самісько
заснував весь вхід яскині,
вратував їх від погоні,
спас для Божої хвали.

Тою сіткою закриті
спали ті брати в яскині
триста літ, аж поки Бог їх
на свідонство не позвав.

Збуджені Господнім словом
стали свідками безсмертя,
свідками того, що в Бога
три століття — се момент.

Може з Божого наказу
сей павук тут сїть мотає, —
може Бог мене на свідка
теж для себе зберіг?»

В тім тихенько забреліла
павутина; чорна муха
замотала ся в ту сітку,
стала сіпатись, нищать.

І павук прибіг що духу
і давай мотати живо
павутину і вязати
мусі крила і ланки.

То прискочить, муху вкусить,
то відскочить, знов мотає;
муха сіпаєсь що сил
і тріпочесь і нищить.

»Га, поганий кровопійце, —
мовив старець. — чи на те ти
аж мою найшов яскиню,
щоб і тут жите вбивать?»

І вже руку піднімає,
щоб розшарпять павутину,
увільнити бідну муху, —
та знов думка зупиня.

»Без Господнього хотіння
навіть мушка ся не згине;
Бог і сему павукови
дав отсей його талан.

І якеж я маю право
відібрати йому сю страву,
на котру він своїм робом
таким тяжко працював?»

І він став поклони класти,
горячо почав молити ся,
та весь час він молячи ся
чув як муха, мов дитя

сіпалась у павутині
і пищала і квилала.
Серце в старця тріпоталось. —
та рука не піднеслась.

VII.

»Цілу ніч гуляв тут вітер,
скіглюв по щербатих скелях,

вило море й каминні
стіни гризло і товкло.

Цілу ніч страшений холод
проникав мене до кости,
і немов на божім суді
я тремтів, зубами сік.

Я тремтів у кут яскині
заховавшись і тривога
проняла мене й молитва
не ворухнулась в душі.

І я чув себе безсильним,
бідним, хорим, самотнім,
мов дитя, спітка круга
без матері, без вітця.

Бачилось, земля замерла,
вимерли всі люди в світі,
я один лишивсь остатній
у страховищах отих.

Бачилось, і Бог у небі
вмер, один лиш чорний демон
тепер паном у вселенній
і гуляє і реве.

І я був мов та пилина
згублена з порядку світа,
що про неї всім байдуже,
Богу й людям і чортам.

А тепер заблиско сонце,
щезли демони півночі,
уляглись вітри скажені,
теплотою подиха.

Теплота ogrіла тіло,
і душа воскресла в тілі,

віднайшла свого Бога
і молитву віднайшла.

Щож се за крутий добрі,
у які мій ум заходить?
Сеї теплоти крихітка
в тілі душу виклика!

Так удар кресила іскру
викликає із кременя,
а ся іскра, се пожежа,
жар і блиск, тепло й життя.

Жар, життя, тепло і світло,
разом з тим і смерть, руїна
і нове життя й безсмертя —
се душа всесвітня — Бог.

Крихта теплоти і світла —
іскра в тілі, у мертвому
душу будить, — без тієї
теплоти — душі нема.

А в душі розводить ясність,
порив, віру — без тієї
теплоти не має віри,
ані ясности в душі.

А та віра творить чуда,
творить і найвище чудо
над всі чуда — творить Бога,
відкрива його для нас.

Бог відкрив ся нам — от дивно!
Все він відкривав ся в днину,
у горячій, теплій краю,
в світлі, в блискавці, в огні.

В реві вихру, в п'яті ночі,
у ледах, снігах цїпущих

він не відкривавсь нікому.
Бог, — се світло і тепло!

Алеж Бог — творець усього,
він творець тепла і світла...
Чи творець морозу й леду?
Ні, про се мовчить писмо.

Се тепло — воно за хвилину
в мертв'ї тілі творить душу,
у душі тій родить віру, —
вицвіє віра тої — Бог...

Чом не можна би подумати,
що душа і її віра
і сам Бог, то тільки витвір
тої дрібки теплоти?

Боже, може гріх так думати?
Але ти-ж велів шукати
правди!.. Без твоєї волі
думка не прийде на ум.

Так з думками був ся старець
і молив ся і томив ся,
але давнє просвітління
не хотіло вже вернути.

І він плакав. »Чи на теж я
тиху келію покинув,
скит відлюдний, щоб аж тута
в путях сумніву скінчить?»

VIII.

»Що за незвичайні гості
в мою яму заблудили?
Що се за післи і відки
вітер ось мені приніс?

Ті платочки сніжно білі —
чи се сніг? Алеж не таять!
Дивний запах з них несеть ся...
Боже мій, вишневий цвіт!

Цвіт вишневий — тут — в тих скелях!
Де тут вишні на Афоні?
О скажіть, таємні гості,
повідайте, відки ви?

Запах ваш такий чудовий,
аж до серця він доходить,
в душу силе насолоду,
чимось рідним навіва.

О, скажіть, ви з України,
із далеких, рідних селищ,
що тепер вишневим цвітом
скрізь обсіпані стоять?

Чую, чую рідний запах,
і моє стареє серце
грає в груді! Боже мій,
та не вжеж я не забув?

Та не вжеж та Україна,
сеї квітчастий рай веселій,
се важке, кроваве пекло
ще для мене не чужа?

Що мені до неї? Важко
їй небозі там боротись
з Єзуїтами й Ляхами, —
та не легко-ж і мені.

Є своя борба у мене,
та борба, що кождий мусить
сам перевести з собою,
поки иншим помагати.

А чи ж я свої найкращі
думи і чуття й змагання
не віддав їй на службу
в тій великій боротьбі?

Чи ж не був я їй порадник
на непевнім роздорожу?
Чи не додавав відваги
їй втомленим борцям?

Ах, і чи то не раніла
мою душу їх невдяка,
непокірність і зневага,
нетямучість їх тула?

Чи ж мене не відійхнуло
їх горде недовірство?
Чи я не отряс на завше
пил їх із своїх чобіт?

Так чого ж, ви білі гості,
сиротята весняні,
ви тут з вихром заблукали
і свій запах принесли?

Не для мене вже ваш запах!
Не для мене ті далекі
спомини про Україну, —
я давно для неї вмер!

Вмер! А чом же серце скаче,
чом же кров живітше бить ся,
думка чайкою літає
над садками рідних сел?

Пірі! Пірі! Цвіти, трави...
Вишні молоком обиті...
Верби мов зелені коні...
Дим зо стріх у гору весь...

Соловейко на кални
так лищить, аж серцю любо...
Діти бігають... дівчата
десь співають у садку...

Геть, о геть, далекі гості!
Ви внесли мені тривогу
в пристань тихого спокою,
вир життя в мою труну.

IX

Вечеріє. Тінь довжезна
від скали лягла на море,
а там ген легенькі хвилі
злотом, пурпуром горять.

Із гнізда скального старець
тихо дивить ся на море,
з хвилі тих злого-пурпурових
десь мостить далеко шлях.

Шлях мостить у край далекий
через гори і долини
аж на рідню Україну,
а тим шляхом думи шле.

Шле сердечне привітанє
і любов свою і тугу,
що, здавало ся, давно вже
похоронені були.

Аж ось глянє, тим ясним шляхом
звільна барка надилває,
бризка золото й пурпура
з під весел і з під руля.

Теплий вітерець вечірній
роздуває білий парус,
і пливе мов лебідь барка
до Афонської гори.

Чи то братчики вертають,
що ходили в край далекий
на монастирі просити?
Чи то прості гандлярі?

Чи побожні паліgrimи,
паломники правовірні
прибувають на поклоні?
Чи до прота¹⁾ се посли?

Старець прослідив очима
барку, поки за скалою
не сховалась аж у пристань, —
як сховалась — він зітхнув.

Знаєть привиділись старому
в барді кунтуші козацькі
і шапки червоно-верхі —
ні, се певно привид був!..

X.

Знову ніч і знову ранок,
і поклони і молитва
і в старій душі тривога,
сумніви і неспокій.

Аж нараз почув ся стукіт —
на горі хтось по закону

¹⁾ Прот — найстарший над цілою чернецою-
републікою на Афоні.

каменем о скали застукав,
старець стуком відповів.

І спускаєть ся на шнурі
кіш з поживою для него,
а на дні коша біліє
запечатане пшємо.

Затрясались у старця руки:
на пшємі слова знайомі,
українська скоропиш
і знайома печать.

»Старцю чесному Івану,
що в афонській самотині
шлях важкий, тісний верстає,
шлях показаний Христом —

»православні з України
зібрані у місті Луцку
на братерськую пораду
шлють благанє і привіт.

»Богу дякуєм сьвятому,
що про нас не забуває
і важкі нам спокус
шле для нашого добра.

»Що важкі його удари
нас кують, мов те залізо,
з жувелиці очищають
і гартують наче сталь.

»Богу дякуєм сьвятому
й молитвам тих богомольців,
що тягар хреста на плечі
за братів своїх беруть.

»Ласкою його сьвятою
й молитвам богомольців

стоїмо ще твердо в вірі
і не тратимо надії

»Бють на нас і явно й тайно
вороги непримиримі,
напасти і брехні й зради
нас підкопують і рвуть.

»Відреклись нас сильні світа,
і князі і воеводи
кинули Христове стадо,
за мамоною біжать.

»Наші пастірі духовні
поробили ся вовками,
шарпають Христове стадо,
і отруту в душі ллють.

»Мов голодний лев пустині,
так ричить у нашім горю
голос лютої наруги:
»Де ваш Бог? Де ваша міць?«

»Тим то ми, маленький човник
серед хвиль отих бурхливих
з молитвами і сльозами
раду радити зійшлись.

»Тямлячи слова Христові:
царство боже — труд великий
і трудовники одні лиш
завойовують його —

»Тямлячи твою науку,
що як пастірі нас зрадять,
треба нам, самому стаду
про своє спасення дбать, —

»обмірковували ради
як би нам від сеї бурі

хоч малесеньким оплотом
церков божу захистити.

»І прирадили зібрати
в одно ognivce всі сили,
щоб велике, спільне діло
поспівало і росло.

»І отсе піємо до тебе,
чесний батьку наш Іване,
своїх братчиків з благанем:
будь ти нашим стерником.

»Поверни ти на Вкраїну,
загрівай нас своїм словом,
будь між нами мов та ватра
у кошарі пастухів.

»Ватра, що холодних гріє,
дає світло серед ночі,
і лякає злу звірлюку,
душі радує живи.

»Будь ти нам духовним батьком,
будь нам прикладом високом,
будь молитвою душ наших,
нашим гаслом боевим.

»Поміркуй: тяжкі негоди
насаджують в душах злобу,
пенастанні наруги
замуровують уста.

»Поміркуй: неправда й кривда
як та хижая вовчиця
у своїм гнізді смердючим
родить хижих вовченят.

»Поміркуй: лукавство й зради
убивають правдомовність.

а в кого затруте серце,
той отрутою й плює.

»Батьку, батьку! Люте горе
вже калічить наші душі;
вовченята, хоч беззубі,
вже повзають серед нас!

»Батьку, батьку! Від ударів
гнуť ся наші чола й спини,
і отрутою страшною
накипає нам душа!

»Покажи ся тут між нами,
як старий борець незломний!
Один від твій нас похилих
напростує, покріпить.

»Слухай, рідна Україна,
стара мати-жалібниця
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя.

»Время йде на неї люте,
перехресная дорога
перед нею — хто покаже,
яким шляхом їй іти?

»Не згордуй же снм блганем!
Поспішай спасати матір!
Може голос твій і ум твій
все поверне на добро«.

А на верхнім бої карти
привис був: »Післанці руські
ждуть на відповідь до завтра, —
завтра будуть на скалі.«

XI.

По печері ходить старець,
хрест до груди притискає,
молитви тихенько шепче
і не думає про лист.

»Хрест — моє добро єдине,
хрест — одна моя надія.
хрест — одно моє стражданє,
одинокa вітчина.

Все, що по за ним — омана
і чортячая спокуса;
лиш один тут шлях правдивий
і спасенний — шлях хреста.

Що сей лист і що сей голос?
До кого? До старця Івана.
Старця Івана вже не має,
він умер, умер для всіх.

Що мені до України?
Хай ратуєть ся як знає, —
а мені колиб самому
дотиснутись до Христа.

Адже я слабій і грішний!
Я не світоч, не мессія,
їх від згуби не відкуплю,
сам із ними пропаду.

Ні, не зраджу свого Бога,
не зломаю заповіту,
і ярмо хреста отсього
до могили донесу.

Близько вже. Мабуть для того
бе на мене вал остатній
і остатня часть дороги
так болюща і важка.

Вже не довго. Боже! Боже!
Облекши мені тягар мій!
Просьвіти остаточно стежку,
що мов губить ся у млі!»

Усю ніч молив ся старець,
обливав лице сльозами,
до хреста старечі груди
мов до матери туляв.

Він ридав, шептав і кликав,
та було довкола темно,
і в душі страшенно темно,
і просвітлене не йшло.

А коли воскресло сонце,
він сидів і ждав трівожно,
поки камінь загуркоче,
голос із гори озвесь.

Ось гуркоче глухо камінь,
старець разом стрепенув ся,
та рука не простягла ся,
він на знак не відзивавсь.

»Старче Йване! Старче Йване!
кликає голос і здаєть ся,
що се крик тривоги, болю,
що рятунку просить він.

»Старче Йване! Старче Йване!
Се посланці з України.
Се твої, убогі діти.
Старче Йване, відзивсь!»

Старець слухав дух заперши,
його уxo жадно ссало
український любий голос, —
але він не відзивавсь.

»Старче Йване! Старче Йване!
довго кликали посланці, —
а в низу лиш море вило,
та не відзивавсь Іван.

XII.

Вечеріє. Наче спій
клим тінь лягла на море,
а з поза гори проміне
скісно в морі порина.

Золотистий шлях простяг ся
від тих морських хвиль рухливих
до верха гори Афона, —
під скалою море гра.

У печері в самім вході
згорблений сидить пустинник
і письмо раз в раз читає
і сльозами полива.

»Слухай, рідна Україна,
стара мати-жалібниця
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя»

»Любеє, нема що мовить!
Що в найтяжкішу годину,
в непрозору, люту скруту
свою матір покида!

Що в засліпленю безумнім
сам лише спасти ся хоче,
а братів трівожних, бідних
без поради покида!

І якеж ти маєш право,
черепино недобита,
про своє спасенє дбати
там, де гине мільон?

Чи забув слова Христові:
добрий пастир власну душу
віддає за своє стадо?
Ти хиба не пастир їх?

Чи забув слова Христові:
Хто рече: »кохаю Бога«,
а не поратувє брата,
той брехню на душу взяв?

Аджеж за всі душі тії,
що там впадуть у зневірі,
а ти'б піддержав їх — в тебе
Бог рахунку зажада

Аджеж ті твої чернечі
горді мрії про спасенє
тут далеко від спокуси, —
сеж спокуса, гріх тяжкий

Се не божий шлях верстаєш,
а дияволови служши,
майстру гордонців, що Богу
рівним бути забагав.

Се не божий шлях! Таж навіть
як би в рай ти так дістав ся,
а твій рідний край і люд твій
на загибіль би пішов, —

аджеж рай тоді для тебе
пеклом стане! Сама думка:
»Я міг їх поратувати«
тобі з неба зробить ад!»

І смертельна тривога
сціпила старече серце
і заперла дух у груди, —
зимний піт лице покрив.

Він зирнув на синє море,
де рубцем золототканним
зарисовував ся обрис
від Афонської гори.

Глянь, з Афонської затоки
звільна барка випливає,
із отіненого плаю
ген на соняшний біжить.

Турчин баркою кермує,
в барці кунтуші козацькі
і шапки червоноверхі, —
брязька золото з весел.

Ах, післанці з України!
В старця серце стрепенулось,
і в тривозі і в петами
худі руки він простяг.

»Стійте! Стійте! Завернітьсє!
Я живу ще! По старому
ще кохаю Україну,
решту їй життя віддам!

»Стійте! Стійте! Завернітьсє!
Та дарма! Не чують крику.
І по хвилях золотистих
барка геть пливе й пливе.

І ломає руки старень,
і болюче серце тисне,
і перед хрестом на камінь
він кидає ся лицем.

»О Розпятий! Тиж лишив нам
заповіт отой наїгрісний:
свого ближнього любити,
за рідню жите віддати!

О Розпятий! Глянь на мене!
О, не дай мені пропасти
у безодні мук, розпукі,
у зневірі глибині!

Дай мені братів любити
і для них жите віддати!
Дай мені ще раз поглянути
на свій любий, рідний край!

Глянь, отсе остатня нитка,
що мене тягла до праці!
О, не дайже їй порватись!
Заверни її сюди!

О зішли противний вітер!
Підійми грізну хвилю!
Або дай мені злетіти
мов пташині зі скали!

Тиж благий і всемогутній!
О, коли моя молитва
і мое мовчанє їй трудно
і всі подвиги їй весь ніст

мали хоч зерно заслуги,
хоч пилиночку значня, —
то я радо, о Розпятий,
все без жалонів віддам.

Все віддам, готов як грішник
вічно у смолі кипіти, —
лиш тепер зроби для мене
чудо: барку заверни!

Або дай мені до неї
відси птахом долетіти,
або збігти мов по кладці,
по проміню золотім.

Ох, таж ти малим ще бувши,
бігав з храма по проміню,
і по морі серед бурі
мов по суші ти ходив.

Дай, о дай мені се чудо!
Лиш одно, на сю хвилину!
Не лишай мене в розпукі,
мов стрівожене дитя!

Так моливсь Іван Вишенський,
хрест що сили тис до груди, —
і нараз почув, як дивна
пільга біль його втиша.

Легко, легко так зробилось,
щезла дикая тривога,
ясна певність розділа ся
у оновленій душі.

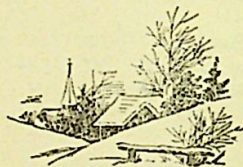
Ясна певність, що послухав
Бог отсе його благання,
що настала хвиля чуда, —
просвітліне надійшло.

Те, чого він ждав так довго,
обдало його, мов легіт,
мов гармонія безмежна,
райські пахонці сьвяті.

І він радісно підняв ся
і перехрестив ся тричі
і благословив промінний
шлях, що скісно в море йшов.

Він нічого вже не бачив,
тільки шлях той золотистий
і ту барку ген на морі, —
і ступив — і тихо щез.

А в печері пустельницькій
тільки білий хрест лишив ся,
мов скелет всіх мрій, ілюзій, —
і невпинний моря шум.

НА СВЯТОЮРСЬКІЙ ГОРІ.

Д. 30. жовтня 1655.

Присвячено Миколі В. Лисенкови.

Сонце хилить ся, на львівські
мурі скося позира,
та в його проміню сяє
святуюрська гора.

А по ній, мов чорні плями,
чорні згарища стирчать,
і край шляху верб безлистя
бовваніє довгий ряд.

Серед згарищ білі шатри
тиснуть ся з усіх боків,
наче білі печерниці
з під обпалених пеняків.

Поміж шатрами кунками
похожають козаки,
блискотять до сонця списи
і червоні шапки.

Де-де в шатрах чути стогін,
де-де пісня залуна,
брязк бандури, крик сторожі
та гуканє чабана.

З святуюрської дзвіниці
на вечерню вдарив дзвін, —
гнуть ся голови козачі,
Богу віддають поклін.

А в низу на львівських вежах
пильші дзвони на той гук
відгукнулись, наче голос
полетів із рук до рук.

А при церкві святаюрській
на саміському шпилі
край шатра під грубим дубом
товариство при столі.

Тут Богдан, козацький батько,
і полковників аж п'ять,
і Іван Виговський писарь
розмовляючи сидять.

Праворуч гетьмана гості,
королівські послі,
що від Яна Казимира
подарунки принесли.

То колишній кум гетьманів,
Любовицький, що колись
гостював у Чигирині,
поки війни ті зиялись.

Обік него ще пан Гроизкий
бистрим оком, наче щур,
огляда козацькі сили
і немудрий львівський мур.

Стихли дзвони святаюрські,
писарь кубки наливав,
і заслухались присутні
на гетьманській слова.

II.

«Пане куме Любовицький, —
мовив хмурачесь Богдан, —
чарку! За стару знайомість!
Поки піють ся сей збан!

Мовиш, що король аж плакав
пишучи отсі листи?
Так його болять нещастя
України — мовиш ти?

Виний! — Плакав? Єзуїти
люблять плакати, та сей плач
пньшим палить душу й тіло..
Виний куме, і пробач

сі слова! Говориш, буцїм
признавав король і сам,
що обіцював багато,
не сповнив нічого нам.

Так чогож тепер ще хоче?
Чом на нас він нарік,
буцїм з нашої провини
крови попала ріка?

Буцїм то Річкосполиту
підкопали ми оди
і в величю ту будову
люті вкинули огні?

Пане куме Любовицький,
я шаную маєстат,
та король, що так говорить,
сам є маєстату кат.

Бо його слова найперші
задають брехню кінцю, —
бож він зна, що не з добра ми
зачали війну отсю, —

що терпіли ми знущання
від панів предовгий час,
що нас хлонами взивали,
канчуками сікли нас, —

забирали нашу працю,
зневажали нам жінок,
не пускали нас до церкви,
а гонили у шинок, —

що хати палили вбогі
і рубали нам садки, —
пан із паном посарить ся,
терплять горе козаки.

Навіть в душі нам залізли
забажали на кінці,
віру змінюють, що наші
в ній жили діди й вітці.

«Туркогреками» нас лають,
замикають нам церкви...
Православний — нехрещений
і невінчаний живи.

Ще й біскупів-святкокупів
шлють, щоб брали нас за чуб,
унією називають
силуваний з Римом шлюб...

Сто сот громів, пане куме!
Тут не стало нам терпцю...
На погибель живодерам!
Випий, куме, ще й отсю!»

III.

«Пише нам король: «Сьвідчу ся
рабами Христа й хрестом,
що бажав я все сповнити.
як прирік вам, та не міг».

Ха, ха, ха! Король хрестом нам
кливсь, а чорт махнув хвостом,
і змазав ту клятву! Знаю,
знаю тих чортів усіх!

Мовши куме, що на сеймі
промовляв король за нас,
натякав на наші кривди,
вказував направи час, —

та шляхецтво закричало,
та маґнати заревли,
та підплаченні ними
і підносні посла
королеви лютим гвалтом
добалакають не дали...

Вірю сьому. Та що з того?
Що тепер робити вам?
Як король ваш віхоть, щож в
за ціна його словам?

По що з ним нам умовлять ся,
Бога клятвами дровичть,
коли в сеймі йому навіть
мови не дадуть скінчить?

Сам скажи, мій куме: що нам
тракувати з помелом?
Годі вже вам нас водити,
як ту кітку за стеблом!

Як захочемо правдивий
із Ляхами мати мир,
знайдемо панів, що в Польщі
старші, ніж Ян Казимир.

Але се не швидко буде!
Покн стане нам шаблюк

Король Казимир
1648-1669

і нищалі семинидні
не впадуть із наших рук,

потім йтиме на Україні
чортів танець на-в-завід,
аж козацький або ляхський
до останка згине рід.

Плакав ваш король? Най плаче,
як не вміє ради дати!
Не над нами, над собою
він повинен би ридати.

І отсю Річпосполиту
най оплакує! Най знає:
бачила страшні події,
гірших ще діжде вона!

То не спис козацький рану
їй глибокою завдав,
то лиш тріснув струн поганій,
що від давня набирав.

Як тепер його не витнуть
і не згоять — мясо й кість
він розточить, і все тіло
і життя все ваше з'їсть.

Троха витили ми струна —
тих бутних короленят
Винишецьких, Конецьпольських,
Калиновських, як їх звать...

Варті ми за се від Польщі
надгороди, а не кар...
О, бо док тут їх панства,
то й кінця не буде чвар.

Щоб я був лихим пророком,
та спіймать мої слова:

коли з сеї хуртовини
вийде Польща ще жива,

і як силою магнати
в гріб її не покладуть,
то самі її сусідам
на поталу продадуть.»

IV.

»Пане куме Любовицький,
вишіймо по чарці ще!
Щире серце гріє гарка,
а нещире най пече!»

Мовиш: »Киньмо звади й свари,
все, що роз'єднало нас,
вимажимо з серця память
давніх кривд, гірких ураз!»

»Вольні з вольними, в любови,
як брат з братом, з другім друг,
рука в руку, межа в межу,
у двох тілах один дух...»

Гарні се слова, їй Богу!
Проникають в кров і кість.
Сам старий Силвестер Косів
чутливіших не повість.

Пане куме мій, ти мудра,
дуже вчена гокова, —
та мене за дурня маєш
турчачи такі слова

Добре знаєш, се принада,
свіжий, так сказати, хробак.

*Винишецьких
1647-1687, а не
лиш. дурного
слова*

щоб по нїм козацька шука
зачепилась вам на гак.

Куме, куме! Не трепли ся!
Не кленись та не молись!
Слухай радше приповідки,
що малим я чув колись.»

V.

»Був собі колись господарь,
мав і поле і садок,
гарну хату і худобу,
пчїл чимало колодок,

жінку добру, челядь вірну,
дещо грошей під ключем,
так що завиділи люде,
називали богачем.

Був у него вуж домашній,
що нікого не кусав,
і свобідно всюди лазив:
у почи корови ссав,

а на день йому господарь
від нетямної пори
ставив молоко солодке
у мищинї край пори.

Вуж сей, то було хазяїське
щастє: і з роси й з води
в двір плпло добро, сторичний,
плід давали всі трудн.

Пречудово скот плакав ся,
всім на диво родив хлїб,

родив сад, роїлись пчолн,
мов лопатою хто грїб

до двора достатки всякі,
а пещастя відвертав:
град у всїм селї збив поле,
при його границї став;

пошесть там не зазирала
ні до хат ні до хлїва,
обминала двір пожежа,
поле сарана й мншва.»

VI.

»Аж ось скоїло ся лихо!
Хлопчик був у хатї тїй,
син господаря, плазунчик,
батьків любчик і пестїй.

От раз мати на снїданє
для коханого сінка
на долівцї положила
у мищинї молока.

Хлопчик їсть і розливає,
от звичайно як дитя:
запах молока привабив
і вужа з його кута.

Він приповз і став хлєпгати
молоко, але в гнїві
хлопчик бац! вужа ударив
ложкою по голові.

Вуж не привичний до бїйки
звив ся грізно, заспчав,

і мов блискавка дитину
їдовитим зубом втяг.

Зверещав страшенно хлопчик;
батько зо страхом прибіг,
зараз зрозумів, що сталося,
та порадити не міг.

За вужем в скаженій злості
кинув ся, хотів убить,
та вуж бачучи погрозу,
в яму кривить ся в ту мить.

З буком надбіга господарь,
вуж у ямі майже ввесь,
тільки хвіст іще з надвору
спішно в яму волочесь.

Не міркуючи багато
люто вдарив чоловик,
і вужеві небораці
до крихітки хвіст відсік.

Та біди тим не поправив:
від отруйного жала
до доби його дитина
Богу духа віддала.

VII.

»Сумував страшенно батько
і ходив зовсім недуж.
та в норі своїй від рани
мучив ся не менше й вуж.

А хоч рана й загоїлась,
він безхвостий, нездоров

відцурав ся хати, стайні
і подвіря і коров.

Та з ним разом давнє щастє
улетіло зо двора:
ниви витовк град у літї,
висушила стен жара,

хлижа гусінь сад об'їла,
від зарази скот понух,
в хату слабість загостила,
мов повняв смерти дух.

Що робити? Рада в раду:
до ворожки вдав ся він,
чи не скаже, що за ворог
є причиною тих змін?

Поворожила ворожка
на бобах, чи на зірках,
таї говорить: »Сам ти, друже,
сам біду на себе стяг.

»Був припатель в тебе щирий,
що від зла тебе стеріг,
але першої образи
ти стерпів йому не міг.

»Ти його зневажив тяжко,
тяжко гніваєть ся він, —
ну, а гнів його, мій друже,
се причина всіх відмін.

»І нема тобі ратунку,
пропадеш увесь до тла,
доки в вуглі твого дому
гнів той мов огонь пала.

»Лиш одна тобі порада:
всьому гніву дати стрим

і перепросить ся щиро
із приятелем старим».

VII.

»От тепер згадав господарь,
як немудро се вчинив,
що в безумному розпалі
так вужа він поранив.

І подумав: »Конче треба
знов перепросить ся з ним,
бо погине вся худоба,
все добро піде як дим».

Мовив жіпці: »А постав но
край норп вужови знов
молока, а чей вернув би
знов у дім наш, до коров».

І поставила хозяйка
у мищні молоко,
та вуж виповзе, паїсть ся,
і до ями знов тіка

А господарю що дини
гірше й гірше, хоч умри!
От він раз вужа підглянув,
як той повз собі з норп.

І говорить: »Вужу любий!
Що се враз на нас зайшло?
Чиж то сердитись нам треба?
Забуваймо гнів і зло!

»Що минуло, те пропало,
хоч і як нам донекло;

жіймо, як жили давніше,
щоб знов добре нам було».

Вуж на се відмовив: »Годі!
Що було, те загуло.
Але як забути горе,
що по серці нам пройшло?

»Аджеж ти коли згадаєш,
що твій син в землі гние,
то рука свербить, щоб тім
розторощити моє.

»А і я коли погляну
на відсічений свій хвіст,
то отруйним зубом в тебе
вгриз ся'б, так лютув злість.

»Ти скажи: як нам єднатись?
Як тобі був любий син,
так мені мій хвіст. Даремно
тут шукать причин, провин.

»Не навернеть ся до мене
твое серце, ні моє,
не навернеть ся до тебе,
поки память в нас живе.

»То найкраще нам розстать ся.
Ти собі в своїм дворі
жій без мене, я без тебе
проживу в своїй норі».

VIII.

»Пане куме Любовницький,
ти розумна голова,

то ти певно й без пояснень
зрозумів отсі слова.

Сей господарь — ваша Польща,
а той вузь, то козак,
що на межах Польщі сікли
бісурманські карки,

що товклись по за порог,
шибались на море, в Крим,
в очі хану і султану
дмухали пожарів дим.

І жилось тоді незгірше:
розживавсь богатством Лях
за козацькими плечима,
а козак в стінах, полях

був свободний і крихітку
смавав отого молока,
що напрутять, зберегатим
помогла його рука.

Та счинилась сварка. Годі
тут шукать причин, провин;
нас боліло й вас боліло,
вам згніб сні і нам згніб сні.

Ну, скажи, як нам єднатись?
Як забути давнє зло,
що кровавою межою
нам по серці перейшло?

Як примусить до кохання
серце, що в нім вєть ся гад?
Відки вєять душі довіре,
що зазнала стільки зрад?

Ні, мій куме! Краще чисто
розмежуймо ся, як слід:

вам хай буде ваша Польща,
Україну нам лишить.

Ви собі пануйте в себе
на вині та на меду;
ми, як Бог дасть, будем пхати
і без вас свою бід.

Так мнє сто лїт чи двістї,
наші рани заживуть,
спомини всіх кривд і сварок
у непамять попливуть, —

замість зрад і звад і сварок
набереть ся скорб новий
згідних ділань, спільних змагань
і сусідської любови, --

проїдемо велику школу,
та не єзуїтську, ні! —
запануєм кождий в себе,
станем розумом міцні, —

от тоді — коли вчаснійше
ваша Польща не згорить —
час настане, любий куме,
про єднанє говорити.

IX.

»Морщиш брови? Сціпнув зуби?
Дрож тобою потряса?
Мовни: »Поки сонце зійде,
очи вижере роса.«?

Се можливе! Та признай ся,
чи не правду я кажу?

Єдиість се: кленусь устами,
а ніж в пазусі держу?

Єдиість се, що ти говориш
про братерство і любов,
і про сльози королівські,
про проливу марно кров,

і про те, що час позбутись
нам незгоди й лютих чвар, —
а ти сам, я добре знаю
завтра ідеш до Татаф,

будеш хана намовляти,
підкупляти мурзаків,
щоб напали на Україну
воювати козаків...

Ти поблід? Тремтиш? Не бійся!
Знаю, добре знаю вас!
Се є школа єзуїтська!
Та чиж се єднаня час?

Знаю добре: в тій саміській
пазусі, де ти привіз
королівський лист до мене
повинні клять, упімнень, сліз,

є ще другий королівський
лист до хана, у котрім
заклина його, щоб зараз
впав на мене наче грім,

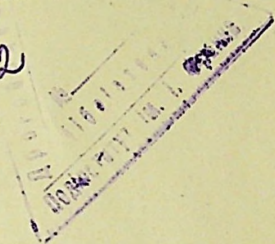
щоб поміг йому козацьких
розтолочити гадюк..
Не тремти, мій куме! Ну-ко,
ще раз чарочку до рук!

На розстане! Ідь щасливо!
Кланійсь хану й мурзакам!

Та скажи, що коней треба
й дамасценок козакам.

Тож коли сього за много
в них, а власних їм голов
не шкода, хай прибувають.
Ну досить! Бувай здоров!<

106082

АУД. ЛЕГКА КОПИЯ № 1
ПОЛИТЕХНИЧЕСКОМУ
УЧЕБНОМУ ЗАВЕДЕНИЮ
И. ЛЬВОВ
№ 62, 30 шина

4052/357